FILOZOFIJA KULTURE RATKA BOŽOVIĆA

Šefket Krcić

Univerzitet u Novom Pazaru

Novi Pazar, Srbija

dr.s.krcic@uninp.edu.rs

Apstrakt

Autor u ovoj raspravi, otvara jednu veliku temu iz duhovnog stvaralaštva beogradskog, crnogorskog, ex-jugoslovenskog i europskog filozofa kulture, prof. dr. Ratka Božovića (1934). U pitanju je recepcija socioloških, filozofskih i književnih gledišta, ovog izvanrednog besjednika, kritičkog intelektualca i pisca, inače, emeritus profesor Fakulteta političkih nauka, Univerziteta u Beogradu. Životni put R. Božovića je pošao od rodne Banja Luke preko Crne Gore (u Nikšiću je završio gimnaziju), a zatim se obreo u Beogradu, gdje je studirao i diplomirao sociologiju i književnost, magistrirao i doktorirao na Beogradskom univerzitetu. Kraće vrijeme radio je u više institucija, kulture savezne administracije, a potom se posvetio profesorskoj karijeri na više univerziteta. Njegov opus je veoma imponzantan i raznovrstan, sadržajan i kreće se u više filozofskih i sociologijskih disciplina. Autor je preko pedeset djela i više od 300 rasprava i studija, koje su objavljene u zemlji i inozemstvu. Prevođen je na više svjetskih jezika. U brojnim demokratskim sredinama je vrlo rado viđen gost i predavač. Prof. R. Božović je sudionik na mnogim tribinama i skupovima, na kojeg je ostavio utisak izuzetnog kritičnog besjednika, pa ga mnogi nazivaju moderni Demonsten Beograda. U ovom radu namjera nam je, da prezentiramo jedan kritički osvrt na Božovićovo djelo, a u povodu 83. godine života i šest decenija znanstveno-istraživačkog rada. Cilj i zadatak ovog rada, jeste da se da jedan skroman doprinos promišljanju Božovićevog filozofskog književnog djela.

Ključne reči: Filozofija kulture, Ratko Božović, kultura, kulturna antropologija, dijalog, sociologija, igra, dokolica, sloboda mišljenja, kritika, pedviđanje fenomena, Beograd, Crna Gora

PHILOSOPHY OF CULTURE OF RATKO BOŽOVIĆ

Abstract

The author in this discussion opens a great theme from the spiritual creation of the Belgrade, Montenegro, ex-Yugoslav and European philosophers of culture, prof. dr. Ratko Bozovic (1934). It is a reception of sociological, philosophical and literary points of view, this excellent reader, critical intellectual and writer, or emeritus professor at the Faculty of Political Sciences, University of Belgrade. The life path of R. Božović went from his native Banja Luka through Montenegro (he finished high school in Nikšić), and then he was educated in Belgrade, where he studied and graduated in sociology and literature, master's and master's degree at the Belgrade University. He worked for a short time in several institutions, the culture of the federal administration, and then devoted himself to a professorial career at several universities. His opus is very impersonal and diverse, content and moves in several philosophical and sociological disciplines. He is the author of over fifty works and more than 300 debates and

studies, published in the country and abroad. Translated into several world languages. In many democratic environments, a guest and a lecturer are very pleased. Prof. R. Bozovic is a participant in many tribunes and gatherings, which he gave the impression of an extraordinary critical reader, and many call him a modern Demonstration of Belgrade. In this paper, we intend to present a critical review of Božović's work, and on the occasion of the 83rd year of life and six decades of scientific and research work. The aim and task of this paper is to make a modest contribution to reflecting Božović's philosophical literary.

Keywords: Cultural Philosophy, Ratko Bozovic, Culture, Cultural Anthropology, Dialogue, Sociology, Game, Leisure, Freedom of Opinion, Critique, Feuding the Phenomena, Belgrade, Montenegro

UVOD

Pisac u ovom radu, uvažavajući univerzitetske metodološke forme, želi predstaviti jedan pokaz kritičkog filozofskog mišljenja u opusu uvaženog mislioca prof. dr. Ratka Božovića, bez sumnje, uz Đura Šušnjića, najčuvnijeg beogradskog intelektualca. Jasno, mnogo lakše bi nam bilo, da naš osvrt iznesemo usmeno u obliku besjede o ovom neobičnom učenjaku, koji je svojim govorima ostavljao mnoge u zanosu i punio sale, gdje je držao, i gdje drži predavanja, prezentirajući svoj osebjni pogled na svijet i ukazujući kritički na ono što se desilo i na ono što će se desiti.

Međutim, takve su naše okolnosti, da moramo poštovati metodološke principe i iz obilja raznih tema iz Božovićevog opusa, odabrali smo jednu, a ona se tiče filozofija kulture u njegovom mišljenju, nepretendujući da ćemo i ovu temu do kraja promisliti, odnosno elaborirati, onako kako smo zamišljali, već ćemo dati neke naznake, kako bi sa uvaženim kolegama mogli voditi dijalog o Božovićevom djelu, koje zaslužuje širu kulturnu pažnju javnosti. Bez sumnje, dr. R. Božović je među sociolozima podstrekač šire komunikacije u vođenju dijaloga. Svaki susret sa njim, pretvara se u izvjesnom smislu u dijalog, bez obzira o kojoj se temi radi i koliko taj razgovor trajao.

Imajući u vidu brojne ličnosti iz univerzitetskog života grada Beograda, nakon legendarnog vrha srpske kulture i duhovnosti, akademika Miloša Đurića (1892-1967) i filozofa i pisca Radomira Konstantinovića (1928-2011), dr. Ratko Božović, je bez sumnje najznačajnija ličnost u ovom vremenu.

Dakle, u ovom radu skrenućemo pažnju na nekoliko tema, koje se odnose na probleme filozofija kulture, sociologija umjetnosti, sociologija slobodnog vremena, sociologije saznanja, znanja, dokolice, sociologija životnog stila i sociološke imaginacije, koje ovaj znameniti autor radio, koristi meta-metodologiju, kao istraživački princip multidisciplinarnih oblasti ljudskog duha, kao mogući put traženja valjanih kulturnih rješenja i kao osnov za razumijevanje suvremenog svijeta. Biće nam drago da nam kolege koji su još više upućene u život i djela našeg zajedničkog prijatelja i mislioca dr. Ratka Božovića, metodološki i analitičko-kritički ukažu sugestijama kako da riješimo mnoga njegova postavljena pitanja, koja smo spomenuli ili koja tek trebamo doraditi i dalje problematizirati.

SLOVO O FILOZOFU KULTURE I SOCIOLOGU PROF. DR. RATKU BOŽOVIĆU

“Kao što je poznato, pitanje dokolice naučnika i umetnika javlja se u nešto drugačijoj svetlosti, nego kod ostalih društvenih kategorija. Umetnik (a i naučnik) nema slobodnog vremena u smislu potpune oslobođenosti od stvaralačkih preokupacija.” (Dr. Ratko Božović)

Igra kao sociološki i estetski fenomen. U pitanju je višeznačajan fenomen, koji obuhvata spontanu po sebi slobodnu i dobrovoljnu djelatnost, koja nema praktičnog cilja i koja nije u etičkom pogledu utilitarna, nego se izvodi prema unaprijed utvrđenim pravilima. Fenomenu igre, Božović je pristupao sa osjećanjem radosti i zadovoljstva, jer u pitanju je svijest o tome, da je ona nešto drugo od svakodnevnog života što nas obuzima. Prema njemu, postoji nekoliko kvalifikacija igara, a najčešće se spominju sljedeće: funkcionalna, jezička, dramska, recepcijska i stvaralačka. U tom smislu, igra se prihvata i manifestira kao posebna vrsta aktivnosti, među drugim aktivnostima, tj. kao način opohedenja, ponašanja, sa karakteristikama, koje ako su prisutne, mogu skoro svaku aktivnost čovjeka i društva da pretvore u igru. Jasno, igra se javlja ovdje kao slobodan čin, koji se nalazi izvan procesa zadovoljska naužde i prohteva, te sredstva u njoj dominiraju, na ciljevima, odnosno, igra je sama sebi cilj. Prema tome, igra je u Božovićevom mišljenju neproduktivna, tj. ne proizvodi dobra niti bogatstva, već se odvija prema pravilima (koja su dobrovoljno prihvaćena ali strogo uvažavana), neponovljiva je i neizvjesna po toku i ishodu, zbog čega je napeta u svim svojim estetskim dimenzijama. Istovremeno, u njoj izostaje frustracija izbjegavanje prepreka i strah od neuspjeha, jer je manji rizik, fiktivna je u odnosu na svakodnevni život i podsticajna za umjetničko stvaranje.

Božović je posebno svoje istraživačke karijere posvetio promišljanju dokolice, odnosno slobodnog vremena, tj. onog vakt, kada se ne radi (uvjetno rečeno), a koje se u običnom žargonu definira kao svojevršno besposličarenje. Prema Božoviću, ovaj pojam, najčešće sadrži negativne konotacije, sa hipotezom, da individua gubi vrijeme, ne radeći ništa od vrijednosti značaja. Ovakva interpretacija i promišljanje dokolice, može se uvjetno reći da nije univerzalna, ali ona kao takva, najviše se odnosi na zapadne kulture, prema kojoj je Božović izgradio svoje kritičke stavove. Za razliku od helinističke, rimske i srednjovjekovne kulture, dokolicu nisu posebno cijenili u Europi. Tek će se sa puritanskom protestanskom etikom – “u ime rada i poziva” – dokolica biti potpuno osuđena. Prema takvoj orijentaciji, Božović je izgradio radikalni stav, a posebno u prevladavanju dualizma između rada i dokolice. Druge kulture vjeruju, da čisto egzistiranja, bez rada i obaveza, oma svoju vlastitu vrijednost. Zato, prema Božoviću, na pojmovnoj i jezičkoj rezini, nije uvijek jasna razlika između slobodnog vremena, besposlice i dokolice, pa je neki smatraju da je pogriješno positovječivati ov pojmove. Najbolje, Božović je sve ovo postavio kao svoju hipotezu, iz koje uzrastaju stavovi, slobode i igre, koji su preduvjet za stvaralaštvo i kreaciju u svim granama umjetnosti i ljudskog stvaralaštva. S druge strane, prof. R. Božović, kao istraživač kulture je posebno pažnju posvetio dokoličarskoj klasi, kroz razne njene periode. Naravno, ta dokoličarska klasa je dosta pogrešno shvaćena u društvu jugoslovenskih i post-jugoslovenskih zemalja, upravo je na tom planu zapažene rezultate, pored Božovića dao i estetičar dr. Vujadin Jokić u svojim istraživanjima, uloge pozorišta i života slobodnih umjetnika u Srbiji 60-ih godina XX stoljeća.

Međutim, u XXI stoljeću, mogao bi prof. R. Božović da ukaže na probleme tehnologije povećanje slobodnog vremena, kao i zaštite ličnosti, slobodnih umjetnika i drugih istraživača, koji promišljaju slobodno vrijeme danas.

U tom pravcu, ovaj znameniti autor je knjigom *Iskušenja slobodnog vremena*, još 80-ih godina XX vijeka, predstavio se kao rodonačelnik minuciozne kulturološke analize čovjekove dokolice, a danas je jedan od najznačajnijih autoriteta u oblasti analize fenomena javnog mnjenja.

ESTETIKA KAO ZNANOST O LIJEPOM ILI FILOZOFIJA UMJETNOSTI

U kolokvijalnom govoru, dakle, u svakodnevnom ćaskanju, estetika se najčešće određuje kao “znanost o lijepom”, kao što se etika definiše kao “znanost o moralu”. Zato se očekuje da nam estetika može pružiti odgovarajuće odgovore na pitanje “šta je to lijepo?”

Međutim, šta nam vrijedi opšta definicija lijepog ako je to lijepo samo pojmovno određeno? Malo se dobija takvim definicijama, ako tu ljepotu ne vidimo u stvarnosti, prirodi, umjetnosti, pa i u samom životu, ako tu ljepotu ne doživimo na umjetnički način.

Stoga, filozofija i sociologija umjetnosti su komplementarne posebne discipline, koje proučavaju na osoben način, odnosno umjetnosti društva, odnosno umjetnosti čvojeaka. Gledano u cjelini, razlikuje se opća sociologija umjetnosti od filozofije umjetnosti, koja za predmet svog proučavanja ima odnos svih umjetničkih vrsta prema društvu, i poseno sociologija umjetnosti koja proučav jedne umjetničke vrste prema društvu (sociologija književnosti, sociologija pozorišta, sociologija filma, sociologija jezika, sociologija likovnih umjetnosti, sociologija primjenjenih umjetnosti, sociologija, arhitekture, sociologija igre) upravo disciplinama, kojima je prof. R. Božović najviše posvetio vremenu. U njegovom istraživačkom habitusu, sociologija umjetnosti, prije svega koristi opće metode društvenih zanosti, prilagođavanju svojih predmeta, prije svega meta-metodološka iskustva i istraživačke postupke, prisutne u svim znanostima, koje istražuju, a to su estetski fenomen, koji je posebno demonstrirala estetika i psihologija umjetnosti, a zatim teorija i historija umjetnosti. Zato, ove discipline je najsuptilnije konstituirao prof. R. Božović, naravno, pored malobrojne grupe, prof. dr. Aleksandra Todorovića (1919-2007), prof. dr. Miloša Ilića, prof. dr. Muzafera Hadžagića (1938-1992), dr. Sretena Petrovića (1944) i drugi.

Estetika i sociologija umjetnosti, bi trebale da se bave ljepotom u prirodi, ali i ljepotom u umjetnosti. Jasno je, da čovjek nije zaslužan za postojanje ljepote u prirodi, pa bi se estetika morala baviti isključivo oblicima ljepote u oblasti čovjekovog proizvođenja, stvaranja kreacije novog društva. Estetika bi onda bila određena kao “filozofija umjetnosti”. Međutim, ona je širi i dublji pojam od nje, jer ima mnogo kompleksnih predmeta istraživanja, posebno u recepciji doživljaja, od vizuelnog do emotivnog nagnuća prema umjetnosti. Zašto baš filozofija, a ne kao neka druga znanost o umjetnosti.

Zato što je filozofija jedina koja se bavi totalitetom, cjelinom i zato što jedina traži i nalazi smisao stvari i pojava. Mogli bismo se, sa Pikasom, zapitati – zbog čega “svako hoće da razumije slikarstvo”, odnosno “zašto se nije pokušavalo da se razumije pjesma ptica?”

Zašto čovjek nastoji da još i “sazna” način na koji se ljepota stvara u umjetnosti, ili, zbog čega nije lijep svaki zalazak sunca? Pikasov suvremenik Žorž Brak kaže, da je “umjetnost stvar za uznemirenje. Znanost umiruje”. Dočim, Van Gog će reći da je umjetnost čista laž, ali laž kojom se dolazi do istine.

Naime, čovjek je počeo da se bavi filozofijom, da misaono istražuje sebe, svoje tvorevine, prirodu i umjetnost, u trenucima “začudenosti” svjetskim poretom, pitanjem smisla svog postojanja. Naravno, neće svako postavljati ova najteža pitanja. Većini ljudi ne pada na pamet da istražuje smisao umjetnosti i života, i oni, za razliku od onih koji to čine, vjerovatno intenzivnije uživaju u životu, i možda su zbog toga i sretniji, jer ne razmišljaju o nečemu što im se čini samorazumljivim. U tom kontekstu, umjetnost oživljava čovjeka u najtežim trenucima sučeljavanja sa ambisom. Ali, čini se da je u pravu Gotfrid Keler kada kaže da su “manje ili više tužni, na kraju krajeva, svi koji, osim pitanja održanja, znaju i nešto više, no ko bi pristao da živi bez ove smirene temeljne tuge, bez koje nema prave radosti?”

Ovdje bi podsjetili na jedno zamišljanje, srednjovjekovni mistički filozof Majster Eckhart, kaže da nas bol najbrže odnosi do savršenstva. Njemački estetičar Maks Desoat, koji je možda najbliži po gledištima našem glednom i uvaženom filozofu kulture dr. Ratku Božoviću, i nije pesimista kada kaže da se “čovjek duha oblikuje sposobnošću da pati”. Tada se insana osjeća pravim umjetnikom. Animalni čovjek ima hiljadu zadovoljstava i udovoljenja, koja nedostaju prvome. Uostalom, čovjek je čovjek samo po tome što se “u majčinom bolu rađamo prvi put, u svom sopstvenom po drugi put”. U ovoj fazi, treba gledati i kako je dr. Ratko Božović promišljao umjetnost, kada je imao oko sebe društvo bezumnika, koja je karakteristika za njegovo okruženje u Beogradu i u Crnoj Gori.

Dalje, radi bliže paradigme, Valde, u svom etimološkom rječniku, starohelenski termin “kalos” (lijep) etimološki povezuje sa sanskritskim kalya-h, koji kod Hindusa znači “zdrav” i “neiskvaren”, i iz toga bi se, možda, mogla rastumačiti ta iskonska potreba čovjeka da stvori i dokuči “ljepotu”, kao nešto “cjelovito” i “zdravo”, a nasuprot haotičnom i nezdravom neredu. Težnja ka ljepoti, kao estetskom je težnja da se dosegne savršenstvo, a samo to i takvo nastojanje proizilazi upravo iz osjećanja “tjeskobe” i nezadovoljstva. Ova reminiscencija je životni putokaz u tumačenju umjetnosti i umjetničkog djela od strane dr. Ratka Božovića.

Još bliže i suptilnije, kada je slikara Rungea, jedan zbunjeni gledatelj pitao, šta je želio da kaže svojim slikama? – on je bez dvoumljenja odgovorio: “Kada bih to mogao reći, ne bi mi bilo potrebno da to naslikam”. I Mendelson, kompozitor i estetičar, u jednom svom pismu, saopćio je, da ne bi više napisao ni jednu notu, kada bi se muzika mogla opisati riječima.

Naravno, umjetničko djelo nije proizvoljno nastala tvorevina, ono ima svoje principe, svoju istinu i sopstveno biće, ali, to biće je teško dokučivo. Znači, umjetnost ima svoje principe i svoja pravila, ali te principe i pravila umjetnik nema u glavi kao gotove, kao da se mogu naučiti, jer bi tada baš svako mogao da ih nauči i da bude umjetnik. Ove stavove je Božović posebno primjenio u tumačanja kiparskog djela

jednog svog prijatelja umjetnika iz Nikšića, koji je kamenje brda pretvara u umjetnička djela, a kad je trebao da ima izložbu u Parizu, čitav voz su iz Nikšića su natovari tim skulpturama, gdje su nestale na relaciji Beograda i Pariza.

Što se estetike tiče, ona se bavi sljedećim filozofskim pitanjima: šta je lijepo?; Postoje li neke druge estetike kategorije ili modifikacije – uzvišeno, tragično, komično, ljupko, ružno? Isto tako, estetika treba da odgovori na suštinsko pitanje: Šta je to “umjetničko u umjetnosti”, zatim, “kako se stvara umjetnost” i sve ono što se odnosi na problem “doživljavanja” i “receptije” ili “prijem umjetnosti”. Posebno su interesantna i zapažena Božovićeva izlaganja, na otvaranju izložbi u kolonijama i brojnim likovnim salonima, ne samo u Beogradu, nego i diljem bivše Jugoslavije. Zanimljiva su i pitanja – da li je Van Gog bio zdrava ličnost u vrijeme kada je na njegovim platnima silovito pokuljao “žuti” pigment, odnosno da li je Dostojevski bolovao od epilepsije, ili, kako se činjenica da je Betoven u poznim godinama sasvim ogluvio odrazila na njegovo stvaralaštvo, odnosno na njegovu kreaciju. To su pitanja psihologije, ali nijednim odgovorom na takva pitanja ne dolazimo do onog najdubljeg i filozofski zadovoljavajućeg: u čemu je “umjetničko u umjetnosti” i Van Goga i Dostojevskog i Betovena. Upravo na ovim pitanjima, prof. dr. R. Božović je pokazao svu svoju duhovnu snagu i estetsku suptilnost u promišljanju doživljaja umjetničkog djela. Zato nije ni čudo, što je sa brojnim umjetnicima, nakon otvaranja izložbi postao veliki prijatelj.

Prema tome, estetiku ćemo razumjeti kao filozofsko, najšire i najdublje zahvatanje onog suštinskog, odnosno esencijalnog i egzistencijalnog umjetnosti, tj. samim načinom življenja umjetničkog djela u čemu se sastoji i sama egzistencija umjetnika. To je upravo duh egzistencije življenja umjetnika, kada se život uzdiže na nivo umjetničkog djela. Jer, Božović je mišljenja, da umjetnik treba umjetnički živjeti.

KRITIČNOST I ETIČNOST NA DJELU

Posebna dimenzija Božovićevog stvaralačkog čina, predstavlja i njegova veoma prepoznatljiva pedagoška i metodološka aktivnost rada sa studentima i kolegama i profesorima na univerzitetu. On je izgradio vlastiti etički kodeks, koje sadrži od prvog dana Univerziteta do danas. To je znanstvenim sa preciznim i jasnim stavovima i principima, te su prepoznatljivi njegovi maniri ophođenja.

Rad u komisijama. Imao sam sreću i zadovoljstvo, da sa prof. R. Božovićem, budem u više komisija, prilikom odbrane diplomskih radova, a bio sam prisutan kada su mnoge kolege pred njim, kao mentorom i predsjednikom komisije, branile magistarske teze i doktorske disertacije. Bili su to posebni trenuci inspiracije, kako je, prof. Božović usmjeravao kandidate u elaboriranju svojih hipoteza, kao i podicao na kritičko mišljenje o vremenu, sa idejom, da svoje radove ostvare objavljivanjem pred očima javnosti.

R. BOŽOVIĆ I BEOGRAD

Kad spomenemo pitanje: “Ratko Božović i Beograd”, otvaramo jednu veliku temu, čak širu od našeg postavljenog naslova. Jasno, ovo je tema koja bi mogla biti

predmet jedne doktorske disertacije. Gotovo da nema dana, a da R. Božović ne istakne neki svoj stav u vezi kulturnih zbivanja u Beogradu, Balkanu i uopće u svijetu. Na taj način, prof. Božović je posebno zadužio Beograd, jer je u dušu ovog drevnog grada, koji ima svoj Kalemegdan, Tašmajden, Topčider, znanog i neznanog junaka unio u dušu ovog grada posebnu dinamiku razmišljanja. Bila bi interesantna knjiga, kada bi R. Božović pokupio sve kolumne i stavove o gradu Beogradu, bilo bi to komplementarno sa djelom čuvenog arhitekta, publiciste i znanstvenika Bogdana Bogdanovića.

R. BOŽOVIĆ I CRNA GORA

Ovo je sasvim relevantna tema za razmišljanje, jer je Božović kao slobodouman pisac i intelektualac, pokazao svoju viziju za očuvanje identiteta u povezivanju sa svojim korijenima. On je vrlo često putovao i putuje u Crnu Goru, bez obzira što mu ta vlast, odnosno vlast ove zemlje, uvijek je bila prepreka na njegovom putu, to njega nije obeshrabilo, da bez ikakvog materijalnog interesa ostovi svoje ideje davanja duga, prema zavičaju svojih roditelja, to čini i danas. Dok pišem ove redove, on se nalazi na svom posebnom studijskom boravku u Crnoj Gori, gdje drži predavanja i tribine na razne teme iz razne oblasti filozofije kulture i vremena u kojem živimo.

Bez obzira, što je pisac filozof i sociolog, R. Božović rođen u Banja Luci, sticajem okolnosti (koje će on vjerovatno objaviti u svojoj autobiografiji), koliko smo mogli da dojmimo kada sam sa ovim uglednim učenjakom radio na Filozofskom fakultetu u Nikšuću, shvatio sam, da on prihvata duhovnosti ove zemlje, ali u njenom etičnom i estetskom smislu, sa ciljem da podigne i osmisli pogled na svijet mladih generacija, pa mu nije bilo mučno da traljaviim vozovima i neugodnim autobusima doputuje u Podgoricu i Nikšić da održi predavanja iz svijeta i kulture i podstakne prisutne na kritično mišljenje, s ciljem da mladi naprave prodor u svijet, jer su zakovani raznim režimskim propisima za određene norme koje se kose da duhom moderniteta i slobodom mišljenja.

ZAKLJUČAK

“Ratko Božović je neka vrsta antene, dežurnog duhovnog oka, osetljivog kulturnog barametra, koji danas upozorava što bi moglo da se dogodi sutra u kulturnoj i društvenoj klimi ove zajednice (...). On glasno izvikuju da svi čuju i da sve opomene. Ova kultura i ovo društvo trebaju ovakvog čovek, jer on svedoči o krizi morala i moralu krize, i kao osica pecka i uznemiruje moćne i nemoćne, i budu ih iz dogmatskog dremeža. Intelektulaci ne prave vozni red istorije, ali prave zapisnik (...). On je dokaz da jedan čovek vredi više no neke institucije kulture. Univerzalne vrednosti i norme uvek ga drže u vezi sa onim što je božansko u čoveku i čovečno u Bogu. Ratko je istraživač kulturnih vrednosti, duboki posmatrač plodova duha, davalac oblika unutrašnjem nemiru.” (Prof. dr. Đuro Šušnjić)

Logički gledano, filozofsko, estetičko i prije svega sociološko djelo, prof. dr. Ratka Božović, predstavlja svojevrstni logički koherentan otvoreni sistem, pogleda na svijet, koji je izveden iz više filozofsko-socioloških disciplina, koji je kao takav,

komplementaran sa vodećim europskim i svjetskim fenomenolozima kulture, i sociolozima slobodnog vremena. Upravo, disciplinama koji je ovaj neumorni istraživač dao nemerljiv doprinos.

Božovićeve sistamatsko-kritičke znanosti o kulturnim, i brojnim drugim društvenim fenomenima, preizilazi okvire jedne discipline duha, i kao takva, daje prosvetiteljske impulse i inspiraciju za razvoj duhovne znanosti. Bez obzira što je R. Božović veoma prijemčim za medije, jer je uvijek spreman da daje relevantne komentare na fenomene sa kojima se sučeljavamo, ipak mišljenja smo da društvena zajednica, niti u Beogradu, niti u Srbiji, a za Crnu Goru da ne zborimo, nema razumijevanja za ovog mislioca. Štaviše, nije postao ni član Srpske, a niti Crnogorske akademije nauka, iako za to ima sve uvjete.

Kada bi, poređenja radi, nalazili neko mjesto Ratka Božovića u tekućoj našoj sociologijskoj znanosti, možemo slobodno reći, da je on tu usamljena figura. Ono što možemo sa sigurnošću reći, dr. R. Božović se može uporediti sa jednim Maxom Weberom (1864-1920), zatim sa Vilfredom Paretom (1848-1923), Jakobom Levy Morenom (1889-1974), Emilom Dirkemom (1858-1917), Ferdinandom Tönniesom (1855-1936), Georgi Zimelom (1858-1918), Bronislavom Kasperom Manilovskim (1884-1942), Radcliffom Braunom (1881-1955), te Talkotom Parsonsom (1902-1979), Klode Levi-Strosum (1908-2009) i drugim misliocima relevantnim za ovakvu vrstu razgovora. To je društvo Ratka Božovića. Zato je njegovo djelo, usamljeni glas, u sociološkoj misli na Balkanu.

Božovićev najveći doprinos u prosvjećivanju brojnih generacija danas, ogleda se u afirmaciji dijaloga, koji podrazumijeva neobičan govor između svjesnih obrazovanih ljudi, koji racionalno promišljaju svjetske tokove. Stoga je za Božovića, dijalog bio i ostao – razvijanje kreativnih misli kroz razgovor u kojem sudjeluju dva i više subjekta. Kroz dijalog, kao i ovaj koji smo mi vodili sa Božovićem je dio objašnjenja važnih pojmova, kako sa pitanjima, tako i sa odgovorima. Zacijelo, dijalog kao metod, kao oblik duhovnog komuniciranja postoje u Beogradu između takvih sugovornika, kao što su Đuro Šušnjić i Ratko Božović. Takav vid komuniciranja, podsjeća na Platonove dijaloge, gdje je Sokrat dominirao u svom vremenu. Tako i danas, Božović dominira u današnjem vremenu.

U svojoj bogatoj profesorskoj i istraživačkoj karijeri, prof. R. Božović je razvio fenomene sociološke imaginacije, tj. korištenje mašte u postavljanju i istraživanju ključnih socioloških pitanja i posebno se ogledao u davanju odgovora na njih. Dakle, Božović je nadahnuto sociologijsko-filozofski pristupao promišljanju, aktuelnih društvenih fenomena iz svakodnevnog života i davao im jednu osobenu imaginarnu dimenziju, upravo na način kako je to činio svojevremeno u Americi, CH. W. Mills (1916-1962), prezentirajući tajne historijske sile, koje se kreću oko života pojedinaca i koji čovjeka uvode u sistem institucija, koji guši sva njegova prava i slobode. Upravo ta sociološka imaginacija koju je vodio prof. Božović, predstavlja ono što je u slobodnom vremenu, igri, čovjeku i društvu u cjelini. Dakle, ta imaginacija je ustvari sposobnost ovog neumornog istraživača i znanstvenika, da prelazi iz jedne u drugu perspektivu življenja. Ova dimenzija sociološke imaginacije, predstavlja onu najbolju crtu Božovićevih brojnih dijaloga stavova i principa, kojima je doprinio boljem razumijevanju društva i historijskog smisla položaja pojedinca u društvu danas. On je bez sumnje, razvio posebnu svijest o

idejama društvene strukture i osobenim fenomenima koje predstavljaju kroz sposobnost uspostavljanje veza veoma raznoraznih ambijenata. To je jedan i od razloga što je publika u raznim sredinama gdje je gostovao R. Božović bila njemu oslonac za istraživanja i za nova saznanja.

Upravo iz takvih situacija, prof. dr. R. Božović je razvio jednu posebnu sociologiju životnog stila, kao kulturu življenja, pa je na taj način, kao autor svojim ukupnim djelom, doprinio filozofiji života, kao disciplini na našim prostorima. Božovićev životni stil, kako bi se jedan Novalis izrazio, pomaže brojnim ljudima da izgrade svoju ličnost. Jer životni stil nošen filozofskim i sociologijskim stremljenjima, može se najopštije odrediti kao način zadovoljenja ljudskih potreba, kako bi se znala izraziti vodeća svjetska filozofesa Agneš Heler (1929).

Na koncu, ukupnog Božovićevog filozofskog i sociologijskog djela za kulturu, predstavlja izuzetan doprinos razvoju, ne samo kulture i slobodnog vremena, već i sociologiju saznanja i sociologiju znanja, preko kojeg ovaj mislilac istražuje uvjetanost mišljenja i provjerava u praksiku svoje teorijske stavove. Iz Božovićeve sociologije znanja proizilazi i njegova kulturna epistemologija, ne samo noramtivno, već i konceptualno, preko kojih on u brojnim svojim priložima, ne samo u knjigama, već u raspravama i studijama kao i u enciklopedijskim člancima, određuje nužne društvene uvjete znanja, jer je to najbolja paradigma povezivanja sociologijske, kako teorijske, tako i praktične djelatnosti. U Božovićevom mišljenju, fundamentalni stav sociologijsko znanja bi morao biti, onaj koji je povezan sa formiranje ukusa kod razvoja slobodnog vremena, jer slobodno vrijeme, kako je rekao jedan filozof, je ono vrijeme koje doprinosi duhovno razvitku čovječanstva. Upavo u ovu poentu, najdublje baštiniio naš omiljeni filozof kulture prof. dr. Ratko Božović.

BIBLIOGRAFIJA

1. Božović, R.: „Kultura slobodnog vremena” (1971), Beograd
2. Božović, R.: „Metamorfoze igre” (1972), Beograd
3. Božović, R.: „Iskušanja slobodnog vremena” (1975), Beograd
4. Božović, R.: „Usud igre” (1977), Beograd
5. Božović, R.: „Nedoumice oko kulture” (1978), Beograd
6. Božović, R.: „Lavirinti kulture” (1984), Beograd
7. Božović, R.: „Kroz crveno” (1989), Beograd
8. Božović, R.: „Kultura” (1990), Beograd
9. Božović, R.: „Noćna mora” (1990), Beograd
10. Božović, R.: „Izveštaj iz ludnice” (1993), Beograd
11. Božović, R.: „Razbijeno ogledalo” (1997), Beograd
12. Božović, R.: „Putovanje u noć” (1997), Beograd
13. Božović, R.: „Nulta tačka” (1997), Beograd
14. Božović, R.: „Sedmorica iz Stradije” (1998), Beograd
15. Božović, R.: „Uzaludna knjiga” (1999), Beograd
16. Božović, R.: „Bez maske” (1999), Beograd
17. Božović, R.: „Sedmo nebo” (2000), Beograd
18. Božović, R.: „Dnevnik 2000” (2000), Beograd
19. Božović, R.: „Dominacija i otpor” (2000), Beograd
20. Božović, R.: „U traganju za dokolicom” (2004), Beograd

21. Božović, R.: „Sumrak vrline” (2004), Beograd
22. Božović, R.: „Ludosti uma” (2006), Beograd
23. Božović, R.: „Leksikon kulturologije” (2006), Beograd
24. Božović, R.: „Od Stradije do Stradije, 1-2“ (2007), Beograd
25. Božović, R.: „Poenta“ (2007), Beograd
26. Božović, R.: „Play-Foundation of Culture“ (2008), New York
27. Božović, R.: „Psi i njihovi prijatelji“ (2009), Beograd
28. Božović, R.: „Ram za sliku“ (2010), Beograd
29. Božović, R.: „Prijatelj“ (2010), Beograd
30. Božović, R.: „Tišina okolice“ (2010), Beograd
31. Božović, R.: „Sedmorica protiv Mene“ (2010), Beograd
32. Božović, R.: „O psima i ljudima“ (2011), Beograd
33. Božović, R.: „Moje simpatije“ (2012), Beograd
34. Božović, R.: „Šapa u ruci“ (2012), Beograd
35. Božović, R.: „Neošišani“ (2014), Beograd
36. Božović, R.: „Igra ili ništa“ (2014), Beograd
37. Božović, R.: „Ne ostavljaj me“ (2014), Beograd
38. Božović, R.: „Paradoksi medijske slobode“ (2015), Beograd
39. Božović, R.: „Bravure duha“ (2015), Beograd
40. Božović, R.: „Tragovima moga psa“ (2015), Beograd
41. Božović, R.: „Molitva osame“ (2016), Beograd.
42. Posebne rasprave
43. Božović, R.: „Šifre kulture”, Čigoja, Beograd
44. Božović, R.: „Slovo o slobodi”, Čigoja, Beograd
45. Božović, R.: „Sputana kreativnost”, Čigoja, Beograd
46. Božović, R.: „Civilizacija otpora”, Čigoja, Beograd
47. Božović, R.: „Od dosade do kreacije”, Čigoja, Beograd
48. Božović, R.: „Igra temelj kulture”, Čigoja, Beograd
49. Božović, R.: „Pod znakom pitanja” (1985), Beograd
50. Božović, R.: „Jezik i novogovor”, Čigoja, Beograd
51. Božović, R.: „Nekritička situacija”, Čigoja, Beograd
52. Božović, R.: „Dvoigra: čovjek i robot”, Čigoja, Beograd

RESUME

The author in this discussion opens a great topic from the spiritual creation of the Belgrade, Montenegro, ex-Yugoslav and European philosophers of culture, prof. dr. Ratko Bozovic (1934). It is a reception of sociological, philosophical and literary views, this extraordinary reader, critical intellectual and writer, otherwise, a former professor at the Faculty of Political Sciences, University of Belgrade. The life path of R. Božović went from his native Banja Luka through Montenegro (he finished high school in Nikšić), and then he was educated in Belgrade, where he studied literature and psychology, master's and master's degree at the Belgrade University of Sociology of Culture. He worked for a short time at the Belgrade Classical Gymnasium and then at the Foreign Relations Committee of the SIV. Then he devoted himself to a professorial career at several universities. His opus is very impersonal and diverse, content and moves in several philosophical and sociological disciplines. The author is over forty works and more than 300 debates and studies, published in the country and

abroad. Translated into several world languages. In many democratic environments, a guest and a lecturer are very pleased. Prof. R. Bozovic is a participant in many tribunes and gatherings. He left the impression of an extraordinary critical reader, so many call him a modern Demonstration of Belgrade. In this paper, we intend to present a critical review of Božović's work, and on the occasion of six decades of scientific and research work. The aim and task of this paper is to make a modest contribution to the thinking of Božović's sociological and philosophical-literary work. The key themes of this work are: Approach, Letter on the philosopher of culture and sociology prof. Prof. Ratko Božović, Open Thinkers of the Figures of Universal Significance, Philosophy of Culture in Dialogue with Time, Original Views on Art, Aesthetics as a Craftwork on the Beautiful or Philosophy of Art, Criticism and Ethics in the Part, R. Božović and Belgrade, R. Božović and Montenegro, Dialogues with Božović (ten questions and agreements), Concluding Consideration and Summary.